

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

וזאת תורת הקנאות

הלכה

באיסור העברת נחלה

פרשת פנחס תשפ"א

שנה כ"ג - קובץ ל"ז [תשע"ד]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת פנחס

באיסור העברת נחלה

"ויאמר ה' אל משה לאמר. כן בנות צלפחד דברת נתן נתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן. ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו. ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו. ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה" (כ"ז ו' – י"א).

הנה נתתי אל לבי לחקור ולדרוש במה שנהגו רבים לכתוב צוואות לפי ההלכה כדי לקבוע מה יעשה ברכושם לאחר מאה ועשרים שנה, וכבר כתב הרמ"א (סי' רנ"ז ס"ז) כיצד על האדם לכתוב צוואה שתהיה תקפה לפי ההלכה, והדברים ארוכים וערוכים בדברי הפוסקים לדורותיהם, ולכאורה כל זה נגד ההלכה שאסור להעביר נחלה ממנו שראוי ליורשה, וכמבואר בב"ב (קל"ג ע"ב) והזהירו חכמים שם שלא יהיה האדם בי עבורי אחסנתא. וכיוצא בדבר יש לכאורה לתמוה במה שתיקנו חכמים דמתנת שכיב מרע ככתובים וכמסורין כדי שלא תטרף דעתו, וכי תיקנו חכמים לעבור על דברי תורה לפני מותו.

ואמרתי לבאר הלכתא דא לפי הנלענ"ד.

הנה מבואר במשנה (ב"ב קל"ג ע"ב):

"הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי, אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו, רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב".

ובגמרא שם מבואר דחכמים פליגי ארשב"ג ולשיטתם אין להעביר נחלה אפילו מברא בישא לברא טבא, וכך פסק הרמב"ם (נחלות פ"ו ה"א) וכ"ה בשו"ע (חו"מ רפ"א ס"א).

ותרתי למדנו מדברי הגמ' דמלבד מה שאסור להעביר נחלה אפילו מברא בישא לברא טבא, עוד למדנו שאסור להעביר נחלה אף בין הבנים ושלא כפי משמעות לשון

באיסור העברת נחלה

המשנה "הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו". ואף דקיי"ל כרבי יוחנן בן ברוקה דהתורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל שירצה, ויכול להוסיף לבן בין הבנים ככל רצונו (ב"ב ק"ל ע"ב), ואין זה אלא כאשר הוא עושה כן בלשון חיובית ולא כאשר הוא מגרע נחלה ואומר פלוני בן לא יירש.

אך דוחק לומר דהאיסור להעביר נחלה מבן לבן אינו אלא כשאמר בלשון שלילי ואומר פלוני בני לא יירש, או לא יירש אלא כך וכך, דהלא פשטות ענין העברת נחלה מיירי בלשון חיובי.

וגם דוחק לומר דכאשר הוא עושה כן בלשון ירושה מותר, וכל האיסור הוא כשאינו אומר לשון ירושה אלא מתנה מחיים, דאיפכא מסתברא, דהלא עיקר איסור זה דהעברת נחלה הוא מדיני ירושה.

ונראה בזה עפ"י מה שביארתי במק"א באריכות דאין איסור אלא כאשר כונת המנחיל להעביר נחלה, אם משום שנאת מי שראוי ליורשו, ואם משום אהבת מי שאינו ראוי ליורשו, או אפילו מברא בישא לברא טבא ששניהם ראוי ליורשו, אך מ"מ מדובר בהעברת נחלה וכעין מה שאמרו "אין מעבירין על המצוות", דהיינו שהוא עובר ומדלג על פני מצוה כדי לקיים מצוה אחרת, כך אסור לו לעבור על פני הראוי לרשת כדי לתת לאחרים, אבל כאשר כונתו לתת מנכסיו לבן אחד חלק יתר על אחיו, או אף למי שאינו ראוי ליורשו מסיבות עניניות שיש בהן צדק, כגון שזה פרנסתו דחוקה וזה מרובה בנכסים וכדומה, אין בזה איסור כלל.

ויסוד הדברים, במה שיש להתבונן מה איסור יש בהעברת נחלה, והלא לא מצינו כל רמז בתורה שאסור להעביר נחלה, ולא קבעה תורה אלא סדר נחלות והמוקדם והמאוחר בירושה, ומנ"ל דיש איסור להערים על דין תורה ולהעביר נחלה בדרך המועילה.

והלא חזינן שהלל תיקן פרוזבול להערים על מצות שמיטת כספים כאשר ראה שנמנעו מלהלוות (שביעית פ"י מ"ג), ותקנת מהר"ם בהיתר עיסקה שעוקף את הלכות רבית, וכן מערימין על מע"ש (מע"ש פ"ד מ"ד), וכבר הארכתי בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן מ"ה) בענין הערמה לפי ההלכה, ומה בין כל אלה למי שנותן מתנה מחייו, ומערים על סדר נחלות שאסרו חכמים.

באיסור העברת נחלה

וע"כ נלענ"ד דקבעו חכמים ברוח קדשם ועומק בינתם בדרכי הצדק והמוסר, שאין לאדם להעביר נחלה נגד רצון התורה ולשנות בן בין הבנים, ק"ו לבכר זרים לקרובים הראויים ליורשו עפ"י תורה, וזה נגד רצון התורה בסדר נחלות. אך אין זה אלא כאשר כונתו להעביר נחלה ולא כאשר נוהג בנכסיו לאחר מותו כדרך שהיה נוהג בחייו, דרשותו של אדם ליתן מנכסיו לבניו ולזולתם ככל הנראה בעינו להטיב עם הבריות ולהתחסד עמהם.

ועוד נראה דאין זה אלא בזמניהם שכך היה מנהגם להשאיר את נחלתם וכל חילם לבנים והבנות היו סמוכים על שולחן בעליהן לכל צרכיהן, והיה הדבר מתפרש כפגיעה בבנים, אך בזמנינו שדרכו של עולם שאדם נותן כל ימי חייו לכל ילדיו לפי הנצרך והמקובל בין לבנים ובין לבנות ואין הדברים מתפרשים כהעברת נחלה שפיר אריך למעבד הכי כמבואר. ודו"ק בכ"ז.

ופשוט לפי"ז דמה שחידשה תורה בנחלה דריב"ב אינו אלא דאף בלשון ירושה התורה נתנה רשות לאדם להנחיל לכל מי שירצה ואהני מעשיו, אך מ"מ אם אין כונתו רצויה ואין סיבה מוצדקת לעשות כן, וכל כונתו להעביר נחלה אין רוח חכמים נוחה הימנו.

ודו"ק בפשטות ועומק הדברים.

אמנם כדי שהדברים יתיישבו על הלב במלואם הנני להעתיק את מש"כ במק"א.

ב

בכל עיקר הלכה זו דהעברת נחלה נראה, דכל שאין כונתו להעביר נחלה מיורש ליורש כדי להפלות ביניהם, להטיב עם זה ולהרע לזה, אלא מסיבות עניניות סבור האב שיש טעם וצורך לתת מתנה לאחד מבניו אין בזה כל איסור וחסרון. וכך מציינו באברהם אבינו שנתן את כל אשר לו ליצחק בנו "כדי שיקפצו לשלוח לו בתם" (רש"י בראשית כ"ד י'), וכל כה"ג אין כל איסור דעבורי אחסנתא.

ונבאר הלכה זו בהרחבה.

באיסור העברת נחלה

הנה אמרו חכמים ב"ב (קל"ג ע"ב) שאין להעביר נחלה אפילו מברא בישא לברא טבא, והרמב"ם הביא הלכה זו (פ"ו מנחלות הי"א) וכ"ה בשלחן ערוך חושן משפט (סימן רפ"ב) והלכה פשוטה היא בישראל מימי חז"ל. ובדברי הרשב"ם (שם ד"ה מה שעשה) וכן בשו"ת הרא"ש (כלל פ"ה סי' ג') כתבו דהוי איסור ועבירה ולא רק מדת חסידות, עי"ש. ויש לתמוה ביסוד הלכה זו בתרתי, מגמ', וממנהג כל ישראל מדורות עולם.

דהנה בד' דרכים ביד האדם לחלק נחלתו כרצונו:

א. בנחלה דר' יוחנן בן ברוקה (בב"ב ק"ל ע"א) דהתורה נתנה לו רשות להנחיל לכל מי שירצה בין אלה שראויים ליורשו, וילפינן לה מדכתיב ביום הנחילו את בניו, ויש לתמוה דכיון דדאורייתא היא דילפינן לה מקרא איך נאמר שיש בזה פגם ועבירה.

אלא שיש לדחות בפשטות, דאכן זו פשיטא דלשיטת ריב"ב שהתורה נתנה רשות להנחיל לכל מי שירצה ודאי אין בזה איסור של העברת נחלה, אלא דכתה נכסיו לאחרים והניח את בניו וכחשון המשנה. אך באמת אמרו (שם קל"ג ע"ב) שאסור להעביר נחלה אף מברא בישא לברא טבא, הרי דאף מבן לבן אסור.

ב. וכיוצא בדבר יש לתמוה למה תיקנו חכמים דמצוה לקיים דברי המת ועברו בזה על מסייע ידי עוברי עבירה.

ג. וכן בכל הצוואות המועילות כדן, שנהגו בבית ישראל מימות עולם, והרמ"א בחו"מ (סימן רנ"ד ס"ז) כתב כיצד היא צוואה מחייבת לפי ההלכה, וכי בכל ענין עובר בחטא, ולמה לא כתבו הפוסקים בכל אלה שאסורים הם.

ד. ועוד יש לתמוה במתנת שכיב מרע שתיקנו חכמים דאין צריך קנין כדי שלא תטרף דעתו, ואם ת"ל דיש בזה חטא ועון לא היו חכמים מתקנים לאלומי מילתא ולחזק ידי עוברי עבירה.

ובספר כרם חמר להגר"א אנקאווא (תרכ"ט סימן פ"ד) הביא תקנה שתיקנו חכמי פאס במרוקו, שלא יכתבו שטר מתנת שכיב מרע אלא בנוכחות חכם העיר שיוכיח את השכ"מ על אעבורי אחסנתא.

באיסור העברת נחלה

ובעניי תמה אני שכמה רחוקים הדברים שתקנו שמתנת שכ"מ ככתובים וכמסורים כדי שלא תטרף דעתו, ואנו מוכיחים אותו על פניו, וכי יש טירוף הדעת גדול מזה, שמוכיחים אותו על פניו לפני מותו, ועוד דהרי לא מצינו מימות המשנה עד לפני כשלש מאות שנה שצריך להוכיח כל שכ"מ שנותן מתנה על עבירה שבידו.

אך באמת שבתי וראיתי שתקנה קדומה היא שמצינו במקורות רבים בתשובותיהם של חכמי המזרח, ובעיקר חכמי מרוקו שלא יכתבו שום צוואה בין מתנת בריא ובין מתנת שכ"מ אלא בנוכחות של הבית דין או חכמי העיר, עיין בשו"ת עדות ביעקב להג"ר יעקב ברדוגו (סימן קכ"ד) ובספר משפט וצדקה ביעקב לג"ר יעקב אבן צור (ח"א סימן שכ"ט), שו"ת ויאמר יצחק (ח"ב סימן פ"ד, פ"ו קפ"ה) שו"ת משפטים ישרים (ח"ב סימן קס"א), ושו"ת תועפות ראם (ח"א סימן ל"ב וח"ב סימן י"ז). אך מתוך עיון בדבריהם למדנו דשלשה טעמים בתקנה זו:

א. כדי לודא שהשכ"מ דעתו מיושבת עליו ולא משובשת ומטורפת, דא"כ אין דבריו קיימים.

ב. כדי לודאי שאינו אנוס מצד בני משפחתו העומדים עליו באופן פסול שיכתוב נכסיו על שמם.

ג. כדי שלא יעבור על אעבורי אחסנתא.

ונראה ברור לפי"ז, דלא זו בלבד שכ"ז אינו סתירה לדברינו, אלא להיפך הדברים הם ראיה גדולה לדברינו. דאת"ל דלעולם יש בזה עבירה, היה להם לכתוב בפשטות שעל החכם להוכיחו על פניו שעבריין הוא ויחדל מעבירה זו, וע"כ שאין הדבר תלוי אלא בכונתו, ומשו"כ על החכם, אכן לודאי שדעתו שלימה וכונתו גמורה, ואף רצויה ואינו מתכוין להעביר נחלה מחמת אהבה ושנאה, אלא משום סיבות עניניות ורצויות כמבואר.

ועוד צע"ג דהלא מימות המהרי"ל (סימן פ"ח) נהגו לכתוב לבנות שטרי ירושות כדי לתת לבנות חלק עם הבנים בירושה וכ"ה בשו"ת מהרי"ק (שרש י"ג ושורש ע"ח). ובשו"ת מהר"ם פדואה (סימן מ"ה וסימן נ"א) כבר מצינו "שטר חצי זכר" ומנהג זה מובא גם ברמ"א בחושן משפט (סימן רפ"א סעיף ז') ובאבן העזר (סימן צ' ס"א וסי'

באיסור העברת נחלה

ק"ח ס"ג), והיו שנהגו אף בשטר זכר שלם שעל פיו נתנו לבת כבן עיין נובי"ק (חו"מ סימן כ"ו) ובקצות החושן (סימן קל"ג סק"ג וסי' רפ"א ס"ק ו'). ואף בקהלות ספרד שלא נהגו כן, מ"מ בדורות מאוחרים נהגו אף בהן לתת חלק מסויים ומוגדר לבנות וכמבואר בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו חשן משפט סי' כ"ב). ובספר חוקות החיים להגר"ח פלאגי (סימן ע"ג) כתב דבקהילות קושטא נהגו מימות מהר"י בסאן לתת לבת עשירית מן הירושה עי"ש, וכבר נתקשו רבים בכל המנהגים הללו דהלא יש בהם אעבורי אחסנתא.

ומשום כל זה נראה ברור, דאין כלל איסור אעבורי אחסנתא אלא כאשר משמעות הדברים הוא מניעת הנחלה מיורשיו, אם מחמת שנאה או מחמת כעס או משום שאינם נוהגים כשורה או אף משום שהוא אודה את זה יותר מזה, הצד השווה שבהם שמגמת המנחיל למנוע נחלה מן היורשים הראויים, בזה אמרו אין רוח חכמים נוחה הימנו. אבל כאשר אין מגמתו לקפח ולמנוע נחלה או להעדיף זה על פני זה, אלא ליתן לאחרים מטעמים המתיישבים על הלב, אין בזה כלל פגם, והוא שדיברו חכמים על עבורי אחסנתא דהיינו העברת נחלה, דכל מהות הפגם הוא במה שהוא מעביר נחלה מן הזכאי בה. וגם שתי העובדות שהובאו בסוגיא שם בב"ב (קל"ג ע"ב) הא דיוסף בן יועזר והא ד"מעשה באדם אחד", בשניהם מדובר במי שהיה לו בן שנהג שלא כשורה והעביר את נחלתו לאחרים, ורק בכה"ג יש איסור העברת נחלה.

וכך נראה גם מתוך דברי הרמב"ם בסוף פ"ו מנחלות דלאחר שכתב (בהלכה י"א) "כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשין אע"פ שאין היורשין נוהגים כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו" כתב (בהי"ג) "צוו חכמים שלא ישנה אדם בין הבנים בחייו אפילו בדבר מועט שלא יבואו לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף". ומקור הלכה זו בשבת (י' ע"ב) דלא יפלה אדם בן בין הבנים. ומשמע שגדר אחד לשני הלכות אלה וכ"כ הטור והבית יוסף (סי' רפ"ב). והרי פשוט כביעתא בכותחא דמותר לאדם לתת מתנה בחייו לאחד מבניו שאין לו די צרכו, או מסיבה אחרת כגון לרגל שמחה משפחתית וכדו', ואין איסור ופגם אלא כשהוא משנה בן בין הבנים באופן שרירותי וגורם קנאה ושנאה בין הבנים וכמעשה דכתונת הפסים, וכך נראה גם לגבי האיסור להעביר נחלה דאין בזה איסור אלא כשמגמת פניו למעט לאחד מיורשיו ולהעביר ממנו נחלה.

באיסור העברת נחלה

וכך נראה גם מלשון הרמב"ם (שם בהי"א) "כל הנותן נכסיו לאחרים והניח את יורשיו" וכ"כ בשו"ע שם, ומקור הדברים בלשון המשנה שם "והניח את בניו". ולכאורה צ"ב בלשון זה דלכאורה ייתור לשון הוא דהלא כל המעביר נחלה לאחרים ממילא הניח את יורשיו, ובשלמא לשיטת התשב"ץ (ח"ג סימן קמ"ז) והעיטור אות מ' (מתנת שכ"מ) דאין איסור אא"כ העביר כל הנחלה מיורשיו אפשר דזו כונתם שהניח את יורשיו ולא השאיר להם מאומה, אבל לדברי הרשב"ם בב"ב שם ורוב הפוסקים (ועיינ בשו"ת חת"ס חו"מ סימן קנ"א) דיש איסור אף במקצת נכסים קשה, אלא נראה כנ"ל דאין איסור אלא משום ש"הניח את יורשיו", אבל כאשר אין כונתו ומגמתו להניח את יורשיו ולסלקם מנחלתו, אלא משום צורך מסויים שהוא רואה ליתן לאחרים אין בזה איסור כלל.

ולפי דרכנו מתיישב כל הנ"ל, שלא מצינו בכל הני דינא, מתנת שכ"מ, מצוה לקד"ה, מתנה מחיים, נחלה דריב"ב, שיש בהם איסור ולא ראו גדולי הדורות להזהיר בהם, דאין איסור זה נוהג אלא בענין מסוים, דהיינו כשמגמתו להעביר מפלוני ולא ליתן לאלמוני, משא"כ לדברי האחרונים שאיסור כללי הוא בכל העברת נחלה אלא שיש אופנים שמותר, תמוהה סתימת הפוסקים ושתיקתם כנ"ל.

ומכיון שדברים אלה נראים בעיני ברורים ופשוטים, ונצטערתי שלא מצאתי להם מקור בדברי רבותינו גדולי הדורות, שמחתי בראותי שוב שכבר כתבו כן כמה מגדולי הדורות.

בשו"ת בית יהודה למוהר"י עיאש (ח"ב סימן נ"ג) כתב:

"דלא מנעו חכמים מליתן לאחרים אלא אם היתה כונתו להעביר הנחלה מן היורש וכמו שאמרו לא תהוי באעבורי אחסנתא וכו' שהוא במתכוין להעביר הנחלה מחמת שאין היורש נוהג כשורה או מחמת חשיש איבה ושנאה, אבל אם לא היתה כונת הנותן אלא בשביל עצמו כדי להיות נחת רוח לנשמתו אין בזה בית מיחוש וכו'".

ויש לעיין ביסוד שיטתו, בתחלת דבריו נראה דאין בזה איסור אלא כשהוא מתכוין להעביר נחלה, אבל כשאין כונתו להעביר נחלה ולפגוע במי שראוי ליורשה אין בזה קפידא, אך בסוף דבריו משמע קצת דאין היתר אלא כשהוא רוצה ליתן צדקה לטובת נשמתו.

באיסור העברת נחלה

ולענ"ד נראה טפי כדמשמע בתחילת דבריו דכל שאין כונתו להעביר נחלה אין בו איסור, אלא דכיון שכל הנידון שלו היה במי שהשאיר חלק מנחלתו לצדקה כתב לרווחא דמילתא דכל שכונתו שיהיה נחת רוח לנשמתו אין בזה קפידא.

ושוב ראיתי עוד בשו"ת ויוסף אברהם להג"ר אברהם דיין שהיה מגדולי חלב וספרו י"ל בשנת תרכ"ז (סימן י"ג) שהאריך לבאר שאין איסור אעבורי אחסנתא אלא בשכ"מ ולא בבריא, ואין האיסור אלא כשהוא מכוין להכעיס את היורשים או משום שלא נהגו בו כשורה, אבל כאשר הוא עושה כן מתוך רחמים וחמלה אין בו איסור כלל, וכך הביא בשם הגר"ח פלאג'י, עי"ש. וזה כעיקר דברינו, עי"ש.

וכך יש ללמוד ממעשה רב של אביר הפוסקים הגאון המהרש"ם.

דהנה בהקדמה לספר תכלת מרדכי עה"ת נדפסה צוואת המהרש"ם ובו ציווה לחלק את רכושו ליוצ"ח הנצרכים עפ"י חות דעת בנו הרב ר' צבי, אף שבתשובותיו (ח"ז סי' י"ב) נקט דיש איסור העברת נחלה אף במחלק בחייו, וע"כ אין איסור כאשר מגמת הדברים לסייע למי ששעתו דחוקה כנ"ל.

ג

אמנם לכאורה דברינו נסתרים מסוגיא ארוכה בכתובות (נ"ב ע"ב):

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין, כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו. ומי איכא מידי, דרחמנא אמר ברא לירות ברתא לא תירות, ואתו רבנן ומתקני דתירות ברתא, הא נמי דאורייתא הוא, דכתיב קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים, בשלמא בנים בידיה קיימי, אלא בנתיה מי קיימן בידיה, הא קא משמע לן, דנלבשה וניכסה וניתיב לה מידי, כי היכי דקפצי עלה ואתו נסבי לה. ועד כמה, אביי ורבא דאמרי תרוייהו: עד לעישור נכסי".

ועוד שם:

"רב פפא איעסק ליה לבריה בי אבא סוראה, אזיל למיכתב לה כתובתה, שמע יהודה בר מרימר, נפק אתא איתחזי ליה. כי מטו לפיתחא הוה קא מפטר מיניה, אמר

באיסור העברת נחלה

ליה ניעול מר בהדאי, חזייה דלא הוה ניהא ליה, אמר ליה מאי דעתך, משום דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא, לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא, דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה, וכל שכן מברא לברתא, האי נמי תקנתא דרבנן היא".

הרי לן דאסור ליתן לבתו יותר ממה שתיקנו חכמים וכל הנותן לבנותיו מעבר לתקנה ולמנהג יש בו איסור.

ולכאורה נראה דכל תמיהת הש"ס אינה אלא במה שחכמים תיקנו תקנה שיש בו מעין עבורי אחסנתא, אבל כאשר אב נותן לפי הענין והצורך אין בו איסור.

וכך למדתי מדברי שלשת מגדולי עולם עיין בשו"ת חתם סופר (אהע"ז סימן קמ"ז), שו"ת שנות חיים להגר"ש קלוגר (תשובה צ"ו) והנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא כ"א).

החתם סופר וכן הגרש"ק פירשו את קושיית הגמ' עפ"י דברי הט"ז הידועים (או"ח תקפ"ח ה', יו"ד קי"ז א' וחו"מ סימן ב') בדבר המפורש בתורה להיתר אין כח ביד חכמים לאסור, וכעין זה הקשו בגמ' "דרחמנא אמר ברא לירות ברתא לא תירות", איך תקנו חכמים תקנה זו. והנצי"ב כתב בסתמא שהקשו דלא מסתבר שתיקנו חכמים תקנה נגד רוח התורה, אך פשוט הדבר שהאדם רשאי לתת מתנות לילדיו מחיים ככל אשר ירצה, עי"ש.

אך לכאורה אין בדבריהם אלא ליישב את מה שהקשו בגמ' על עיקר תקנת כתובת בנין דוכרין, אבל עדיין קשה מהא דרב פפא ור' יהודה בר מרימר. ונראה לדרכנו, דכל שנותן נדוניה לבתו וכתקנת חכמים, גם זה יש בו מעין אעבורי אחסנתא אי לאו דכך תיקנו חכמים לפי מצות התורה ואת בנותיכם תתנו לאנשים.

אולם בר"ן (כתבות כ"ט ע"ב מדה"ר) משמע לכאורה דאכן אסור ליתן לבת יותר מהמגיע לה לפי התקנה, שהרי כתב דאף בחייו של אדם אין לו ליתן יותר מעישור נכסיו כדין פרנסה שנתנו לה חכמים לאחר מותו.

אך כבר כתב הרמ"א (אהע"ז סימן קי"ג ס"א): "י"א דאף האב בחיים אין לו להוסיף לבתו יותר מעישור נכסים (הר"ן פ' מציאת האשה), ואין נוהגין כן".

באיסור העברת נחלה

הרי דנוהגין להקל וליתן לבת בחייו כרצונו.

ד

אמנם באמת מצינו בדברי האחרונים שדנו בענין שטר חצי זכר שנהגו בקהילות
אשכנז מימות מהר"י מינץ והמהרש"ל לכתוב בשעת שידוכים, ולפי שטרות אלה יזכו
הבנות לחלק בירושה כחצי חלק הבנים, שהעירו דלכאורה יש בזה אעבורי אחסנתא,
וכתבו ליישב בשתי דרכים:

א. כתב בשו"ת מהר"מ מינץ (סימן מ"ז - ב):

"אף על גב דא"ל שמואל לרב יודא שינא לא תיהוי מעבורי אחסנתא אפילו מברא
בישא לברא טבא מכ"ש מברא לברתא כו', מ"מ לא חשבינן העברת נחלה מהאי
טעמא, כדאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מפני מה תקנו רבנן כתובת בנין
דכרין, כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כלבנו, ופריך מי איכא מידי דרחמנא אמר ברא
לירות ברתא לא תירות כו', ומשני הא נמי דאורייתא דכתי', קחו נשים וגו' ואת בנותיכם
תנו לאנשים, בשלמא בנו בידו כו' הא קמ"ל דמלבישה ומיכסה כו', כי היכי דליקפצו
עלה אינשי. וזהו טעמא דידן דנותנים שטרי ירושות לבנות באילו מדינות".

הרי דאל"ה באמת הוי בכלל עבורי אחסנתא ואין ראוי לעשות כן.

ב. אך בשו"ת מהרש"ל (סימן מ"ט) מצינו בזה סגנון אחר, וכתב בתו"ד:

"כמו שהדרך שמשיריים ספרים וקרקות שלא יהא כמעביר אחסנתא דאפילו
מברא בישא לברא טבא".

וכך כתב בשו"ת צמח צדק (סימן צ"ה):

"נוהגין לכתוב שיתנו לה כחצי חלק זכר חוץ מספרים וקרקות וכתב מהר"ש לוריא
בתשובה סימן מ"ט שנהגו כך משום שלא יהא כמעביר אחסנתיה".

אך באמת נראה דלא זו בלבד שאין מסוגיא זו ומדברי גאוני ארץ בענין שטר חצי
זכר סתירה לדברינו, אלא היפך הדברים, יש מדבריהם סייעתא לדרכנו. דבאמת פשוט
דאין כל חיוב מדאורייתא ואף לא מצוה ליתן נדוניא לבתו כדי שיקפצו עליה בני אדם,

באיסור העברת נחלה

ופשטיה דקרא דירמיהו ואת בנותיכם תתנו לאנשים אינו אלא השתדלות כללית ופשוטה להשיא את בנותיו לאנשים, אלא שאמרו חז"ל שזו השתדלות ראויה ורצויה להלבישן ולכסותן כדי שיקפצו עליהם בני אדם להשיאן, ומשו"כ אין בזה אעבורי אחסנתא.

והוסיפו על זה הפוסקים דהוא הדין לגבי שטר חצי זכר, כיון שכל מגמתנו במנהג זה להשיא את הבנות לחתנים הגונים אין בזה איסור העברת נחלה, וכל זה ראיה דכל שיש בהעברת נחלה השתדלות ראויה וטעם הגון אין בזה איסור העברת נחלה.

כך נראה עיקר להלכה לפי עניות דעתי.

וזאת תורת הקנאות

וזאת תורת הקנאות

"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונה עולם תחת אשר קנא לאלקיו וכפר על בני ישראל" (כ"ה י"א – י"ג).

"אמר רבי שמעון בן לקיש פנחס הוא אליהו, א"ל הקב"ה אתה נתת שלום בין ישראל ובני בעולם הזה אף לעתיד לבוא אתה הוא שעתיד ליתן שלום ביני לבין בני שנאמר (מלאכי ג') 'הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ד' וגו' והשיב לב אבות על בנים.' ר' אלעזר אומר הסב הקב"ה שמו של פנחס בשמו של אליהו ז"ל מתושבי גלעד מלמד שעשה תשובת ישראל בהר גלעד שנאמר 'הנני נותן לו את בריתי' בריתי היתה איתו החיים והשלום' ונתן לו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא ונתן לו שכר טוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם."

הנה אמרו חז"ל "ויעמוד פנחס ויפלל אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל, מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו, ביקשו מלאכי השרת לדוחפו, אמר להן: הניחו לו, קנאי בן קנאי הוא, משיב חימה בן משיב חימה הוא" (סנהדרין פ"ב ע"ב).

וצריך ביאור למה ביקשו מלאכי השרת לדוחפו, וכי לא ידעו הלכה זו דהבועל ארמית קנאים פוגעים בו. ונראה ביאור הדברים, דבאמת לא ניתנה רשות לקנאי לקנא קנאת ה' אלא א"כ זכה וטהורה היא כונתו כעצם השמים לטוהר, אם יש בלבו שמץ כעס ורוגז לא ניתנה לו רשות לפגוע בנפש זולתו, ורק כאשר קנאותו כל כולה על מדת הרחמים עומדת רשאי הוא לקנא קנאת ה' צבאות, וזה שכתב רש"י בסנהדרין (פ"א ע"ב) "קנאים בני אדם הכשרין המתקנאין קנאתו של מקום". פנחס בבואו

וזאת תורת הקנאות

לקנא קנאת ה' כונה כפולה יש בלבנו, לא רק קנאת ה' הבוערת בנפשו אלא גם משיב חמה הוא וכונתו לכפר על בני ישראל "ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי".

הדברים, הלא המה ברורים בדברי אדוננו הר"ן בחידושיו שם:

"וירא פנחס בן אלעזר, מה ראה אמר רב ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו אחי אבי אבא, לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני, הבועל את כותית קנאין פוגעין בו, אמר לו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא" (שם פ"ב ע"א). "יש שואלין, היאך אמר משה כך לפנחס שילך ויהרוג, והא אמרינן שאם בא לימלך אין מורין לו, והתשובה שמושה לא הורה לו ופנחס לא נמלך בו, אלא שהוא הזכיר שמועתו בפני משה והוא השיב לו אם לעשות בו דין לא אמרת כלום, ואם לקנא בו עד שאתה אומר לאחרים אמור לעצמך, שאין לך ראוי ממך" (ר"ן שם).

לא לידע דין ומשפט בא פנחס וניגש אל משה, כי אם לברר ולחקור בלשכת הגזית אצל מי שנשלמו בו מעלות המידות כולם, האמנם ראוי הוא לבוא במשפט ולנקום נקמת ה', מבקש פנחס חותם אמת כי אכן קנאתו קנאת אמת, ומשהשיבו משה כי ראוי הוא, או אז טיהר בסילודין במעטה קנאה, ויקרב אל הקבה...

ויעמוד פנחס ויפלל, שיהא זה המעש ראוי ויעלה לרצון, מתוך תום וטוהר, בלתי לה' לבדו.

מלאכי השרת אינם בוחנים כליות ולב, חששו הם שפנחס בעל חימה הוא, עד שהעיד עליו יודע תעלומות אמנם קנאי בן קנאי הוא, אבל גם משיב חימה בן משיב חימה, ובלב מלא רחמים בא לקנא קנאת ה' צבאות.

מעתי נבין אל נכון מאמרם בבא בתרא קט ע"ב וכעין זה במדרש רבה (במדבר רבה כ"א ב'):

וזאת תורת הקנאות

"את מוצא בשעה שנדקר זמרי עמדו השבטים עליו
ואמרו ראיתם בן פוטיאל זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת
כוכבים הרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ליחסו,
פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, לכך אמר הנני נותן לו את
בריתי שלום".

והדברים תמוהים על פניהם וכי דברי הבל ורעות רוח דיברו השבטים,
אבות אכלו בוסר ושיני בנים תכהנה, וכי מה ענין פנחס הקנאי אצל אבי
אמו שפיטם עגלים לעבו"ז.

אלא שטענו השבטים על פנחס ופקפקו בטוהר קנאתו, והלא אבי אמו
פיטם עגלים לעבו"ז וכבר אמרו חז"ל (שבת ק"ה ע"ב) שהשובר כלים
בחמתו כאילו עובד עבו"ז הוא, וכן אמרו בזוהר (בראשית כ"ז ע"ב) "כל
הכועס כאילו עובד עבו"ז" הרי שהכעס והעבו"ז כרוכים ירדו מן השמים,
וכנראה שפנחס ירש תכונת הכעס והחימה מאבי אמו שהיה מקריב
עגלים לעבודה זרה ולא מתוך רחמים וחמלה קנא פנחס קנאת ה' אלא
מתוך חימה ורוגז.

לפיכך בא הכתוב ליחסו אחר אהרן, העיד עליו יודע תעלומות הבוחן
לבבות, שאכן דבקו בו תכונות אבי זקיננו, אבל לא זה שפיטם עגלים,
אלא זה האוהב שלום ורודף שלום, האוהב את הבריות ומקרבן לתורה,
בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. באלו המידות קינא לשם אלקיו והרג נשיא
בעמיו. לא קנא פנחס אלא במדת השלום, ובדין הוא שיטול שכרו.

"בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל
בקנאתי, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום" "אמר רבי
שמעון בן לקיש פנחס הוא אליהו, א"ל הקב"ה אתה נתת
שלום בין ישראל ובני בעולם הזה אף לעתיד לבוא אתה
הוא שעתיד ליתן שלום ביני לבין בני שנאמר (מלאכי ג')
'הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' וגו'
והשיב לב אבות על בנים" (ילקו"ש רמז תשע"א).

וזאת תורת הקנאות

ונראה לפי דרכנו בביאור מאמר סתום. הנה שנינו בברכות (כ' ע"א):

"א"ל רב פפא לאבוי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא אתרחיש לן ניסא אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנויקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוי מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הוויות דרב ושמואל קחזינן הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתי מטר ואנן קא מצערינן נפשינן ומצוח קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוה קא מסרי נפשיהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשינן אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזא א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא".

ולכאורה יפלא מה ענין במה ששאל ר' אדא כותית זו לשמה ומה ענין יש בתשלום נזקיה והלא לא באו אלא להעלות על נס את מסירות נפשו להעמיד את הדת על תילה, כאשר קרע כרבלתיא בשוקא.

ונראה לדרכנו דכל עוד לא נדע תכונות נפשו של ר' אדא ב"א, לא נוכל להעמידו למופת של מסי"נ שמא קנאותו נובעת ממדת הדין והכעס, אך אחרי שראינו הנהגתו כאשר נודע לו שפגע באשה נכריה לשווא, ושאל לשמה, פייסה בדברים, ושילם לה בשופי לפנים משוה"ד, הרי ששורש נשמתו במדת הרחמים, וגם קנאותו כולה רחמים וחמלה, הוא הוא מן הראשונים דמסרי נפשיהו על קדושת ה'.

עתה נשכיל בביאור מאמרם, מה שצפנו בדברי חידותם:

"כשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו, אמר לו: חנינא אחי! אי אתה יודע שאומה זו מן

וזאת תורת הקנאות

השמים המליכוה, שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וספר תורה מונח לך בחיקך אמר לו מן השמים ירחמו! אמר לו אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו? תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש! אמר לו רבי מה אני לחיי עולם הבא? אמר לו כלום מעשה בא לידך? אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר לו: "אם כן מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי" (ע"ז י"ח ע"א).

ולכאורה יפלא הלא רבי חנינא שם נפשו בכפו ומסר נפשו להרביץ תורה בישראל וכי לא די בזה כדי להביאו לחיי העולם הבא ומה תוסיף זכות הצדקה של מעות פורים לזכות העצומה של "אפילו נוטל את נפשך" למען כבוד שמו יתברך.

אלא שתמה רבי יוסי ב"ק בקנאותו של רבי חנינא, שמא קנאות יתירה היא זו שתולדתה בתכונת החימה שאינה מתחשבת בחיי הזולת וא"כ שמץ פסול יש בה, אך משנוכח לדעת תכונות נפשו הרחומה והחנונה של רבי חנינא שביטל סעודת פורים שלו ושל ביתו וחילק את כל אשר לו לעניים, מתוך אהבה וחמלה שאין להם קץ, שוב מבהיקה גם קנאותו באור יקרות של "לשם שמים". אם כן מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי. קנאות שכזו, תוך מסירות נפש עד קצה, זו קנאת אמת...

ב

"וזה שזכה פנחס ונתנה כהונה לו ולזרעו, הן כזו היא מהותה של כהונה, הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו אך גם שלוחי דידן הם" (עיינ תוס' קידושין כ"ג ע"ב).

צא ולמד מה שמצינו ב' פנים אלו במשפט הכהונה:

וזאת תורת הקנאות

"אם עד שלא נגמר דינו (של רוצח נפש בשגגה) מת כהן גדול ומינו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני, מנה"מ וכו' מאי הוה ליה למעבד? היה לו לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות ולא ביקש" (מכות י"א ע"א).

הכהן ליבו בצרת אחיו לחלצם ממיצר, ולהעתיר בעדם לחיים.

ומאיך אמרו:

"ערב יום הכפורים שחרית מעמידין אותו (את הכה"ג) בשער מזרח ומעבירין לפניו פרים אלים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה. תנא אף השעירים, ותנא דידן מאי טעמא לא תנא שעירים כיון דעל חטא קאתו חלשא דעתיה, אי הכי פר נמי על חטא הוא דאתי, פר כיון דעליו ועל אחיו הכהנים הוא דאתי באחיו הכהנים אם איכא איניש דאית ביה מילתא מידע ידע ליה ומהדר ליה בתשובה" (יומא י"ח ע"א).

הכהן הגדול ליבו בצער השכינה, לכפר ולטהר את העם, שלא ימצא בהם עובר עבירה שלא שב בתשובה, לטהר ולקדש את ישראל בקדושה של מעלה.

אכן "שלוחא דרחמנא" ו"שלוחא דידן", זהו שזכה פנחס לברית כהונת עולם, יען כי הוכיח פנחס בקנאותו כי שלוחא דרחמנא ושושבינא דמלכא הוא, אך בד בבד גם שושבינא דמטרוניתא ושלוחא דידן ובקנאו את קנאתי הסיר את חרון אף ה' וקנאתו בעוברי עבירה, ובמעשהו הביא שלום לעמו והצילם מכליה ח"ו.

"פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום".

תא שמע, מהותה של קנאה, ועומק שכרה...

וזאת תורת הקנאות

”אמר רבי שמעון בן לקיש פנחס הוא אליהו, א”ל הקב”ה
אתה נתת שלום בין ישראל וביני בעולם הזה אף לעתיד
לבא אתה הוא שעתיד ליתן שלום ביני לבין בני שנאמר
’הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה’ וגו’
והשיב לב אבות על בנים” (ילקו”ש שם).

פנחס הוא אליהו, עודנו עומד ומשמש, כשלוחא דרחמנא ושלוחא
דידן.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

